

ХРЕМАТОНІМИ *ДЖАВЕЛІН* І *БАЙРАКТАР* У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ МІЛІТАРНОМУ ДИСКУРСІ: СЕМАНТИКА, ПРАГМАТИКА ТА ФУНКЦІЙНЕ НАВАНТАЖЕННЯ

Ключові слова: хрематонім, армонім, мілітарний дискурс, мем, неонімінація

1. ВСТУП

Десятий рік російсько-української війни й другий рік повномасштабного російського вторгнення в Україну мілітаризували українське суспільство, що знайшло відображення в щоденному дискурсі. В активний словник мовлення пересічного українця ввійшло чимало нових мілітарних назв із різноманітних військових і воєнних царин.

Учені-лінгвісти пильну увагу звертають на вивчення антропонімної та топонімної лексики (Ф. Бацевич, М. Демчук, Ю. Карпенко, Т. Космеда, М. Худаш, П. Чучка та ін.), різноаспектну проблематику сучасного військового антропонімікону досліджують Л. Белей, С. Ковтюх та ін., але спроб ретельного вивчення хрематонімів, зокрема армонімів як власних назв унікальних предметів, майже не було (окремі теоретичні питання хреματοлогії й аналіз поодиноких груп подають О. Карпенко (2008), Г. Ткаченко (2018)). На часі — системне дослідження хрематонімії. Актуальність наукової студії полягає в новому антропоцентричному ракурсі дослідження хрематонімної проблеми. Об'єктом цієї розвідки є онімний простір української мови, предметом — хрематоніми.

Під хрематонімами розуміємо: 1) власні назви окремих унікальних предметів матеріальної культури, зроблених або добутих руками людини, 2) тотожні власні назви серій предметів з однаковими денотатами (Ткаченко, 2018, с. 213); відтак армоніми — власні назви унікальних видів зброї (Ткаченко, 2018, с. 209).

Мета цієї статті — простежити функціонування хрематонімів (армонімів) — *Джавелін* і *Байрактар*, що стали своєрідними соціокультурними маркерами цієї російсько-української війни, виявити кореляцію названих пропріативів з релевантною культурологічною інформацією та з аксіологічним потенціалом, який здатні акумулювати мовні одиниці, з'ясувати їхнє семантико-прагматичне значення в онімному просторі й продуктивність у неонімації та апелювативізації.

Серед загальнонаукових методів під час дослідження обрано метод безпосереднього спостереження, що допоміг виявити основні екстралінгвальні чинники соціокультурного дискурсу. Серед лінгвістичних методів основними були описовий, соціолінгвістичний та контекстуально-інтерпретаційний.

2. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Разом із війною ввійшла в загальний ужиток і мілітарна лексика (йдеться про нові слова або нові значення), як-от: *берці*, *бронезжилет*, *бронепластина*, *дрон*, *леопард*, *мавік*, *мультикам*, *підсумок*, *талани*, *турнікет*, *хаймарс* та багато ін. Зазначені слова номінують найбільш затребувані речі/предмети, що актуалізувалися під час названої війни. Мілітарна лексика не тільки посіла провідне місце в українському дискурсі, але й трансформувала онімний простір, оскільки значну частку новітньої військової лексики становлять пропріативи, значення яких спрямоване на задоволення комунікативних і пізнавальних потреб суспільства. Номінацією 2022 року за версією словника «Мислово» (словник «Мислово» створений 2012 р. з метою фіксації неологізмів, сленгу та інших проявів сучасної української мови, слова та визначення до них надсилають звичайні користувачі) в Україні обрано фразу «русский военный корабль, иди...», а всі претенденти на звання «слова року» пов'язані з війною, інші ж теми витіснені на периферію суспільної уваги. За авторськими спостереженнями, спроектованими на інтернет-комунікацію та ЗМК, назви зброї, що є предметом цього дослідження, належать до найбільш частотних лексем, відтак іншомовні армоніми *Джавелін* і *Байрактар*, які є по суті новітнім явищем у сфері номінації, стали частиною загальнонародної інтелектуальної власності й узусу, що й намагатимемося продемонструвати.

2.1. *Джавелін*

FGM-148 «Джавелін» (англ. FGM-148 Javelin) — ‘переносний протитанковий ракетний комплекс (ПТРК)’. FGM-148 Джавелін призначений для враження бронетехніки, укріплень на землі, а також деяких літальних об'єктів, що переміщуються на низькій висоті й швидкості — гелікоптерів або БПЛА

на відстані майже 3 км, комплекс може запускатися з плеча. Англійська лексема *javelin* означає ‘легкий спис’, також дію за значенням ‘метати спис’.

На початку повномасштабного російського вторгнення в Україну в лютому, а також навесні 2022 року Джавелін (*Javelin*) незмінно посідав перше місце в списку бажань українців, цей ПТРК став символом українського опору. Лексема *джавелін* увійшла в побутове мовлення, публіцистичний і художній стилі, зокрема й у тексти пісень:

В Теробороні найкращі хлопці самі герої воюють у наших ЗСУ, / І *джавеліни*, і *байрактари* за Україну б’ють русню (виконавець Христина Соловій, пісня «Українська лють», «Bella ciao» cover).

Байрактари й *джавеліни* хай гримлять і хай стріляють, але дух гармат міцніший — ми це дуже добре знаєм! (Тарас Компаніченко, пісня «Байрактари і Джавеліни»).

З нами Бог і *Свята Джавеліна*. Доброго вечора, ми з України! (TaRuta, пісня «Свята Джавеліна»).

В останній з вищеперелічених пісень згадується *Свята Джавеліна*, що з’явилася в музичній композиції не випадково й не є авторським неологізмом-метафорою творців пісні. *Свята Джавеліна* (*Saint Javelin*) — образ, концептуальний мем, що став популярним як «мем опору» під час російсько-української війни, створений канадійським журналістом польсько-українського походження Крістіаном Борисом і дизайнером Крісом Шоу. Творці мему-картинки «вклали» в руки Богородиці американську переносну протитанкову установку *Javelin* (Джавелін) і назвали цей образ *Saint Javelin* (*Свята Джавеліна*), відтак спостерігаємо використання номінативної одиниці *Javelin* (хрематонім — назва зброї) в новій для неї ономасіологічній функції — найменуванні неіснуючої святої *Saint Javelin*. Отже, виник міфонім, який набув ще й візуального втілення. Явище цікаве, оскільки ономасти зауважили, що зазвичай відбувається навпаки — міфонім переходить у хрематонім: Либідь як ‘сестра легендарних засновників Києва’ і Либідь як ‘штучний супутник’. Наведена пара онімів *Javelin/Джавелін* (хрематонім) — *Saint Javelin/Свята Джавеліна* (міфонім) демонструє міжонімну омонімію — «застосування одного мовного знака до предметів різних ономастичних полів» (Абрамов, 2013, с. 22).

Мем *Свята Джавеліна/Saint Javelin* став вірусним (поширювався надзвичайно швидко). Команда планувала зробити 100 стикерів і зібрати 500 доларів для канадської організації Help Us Help, що допомагає українцям. Натомість після повномасштабного вторгнення з’явилася повноцінна брендова платформа, а зібрані кошти перевищили 2,5 мільйони доларів. Образ є на незліченних ноутбуках, футболках, прапорах, муралах і навіть татуюваннях по

всьому світу, відтак мем *Saint Javelin* став мерчем (мерч — ‘товар, будь-яка продукція із символікою організації або відомої персони, яку розповсюджує сам власник цієї символіки’), торговою маркою і брендом, і, відповідно, міфонім англ. *Saint Javelin* став назвою товару (товаронімом) та назвою торгової марки (марконімом). Як бачимо, під час створення товароніма (назви мерчу) *Saint Javelin* відбулася цілковита зміна предметної співвіднесеності — що і є, власне, ономасіологічним процесом називання. Крім того, відбувся подвійний перехід: хрематонім (назва зброї) у міфонім (назва неіснуючої святої, міфічний персонаж), а згодом міфонім (назва нової міфологічної (неіснуючої) істоти) в товаронім (рис. 1).

Рис. 1. Трансформація: *FGM-148 Javelin* (хрематонім) → *Saint Javelin* (товаронім) → *Saint Javelin* (товаронім)

Міфонім *Saint Javelin*/Свята Джавеліна знайшов відображення в муралі на будинку в Києві (рис. 2), що також свідчить про його неймовірно тогочасну популярність, упізнаваність. Мурал із «святою» Джавеліною спричинив дискусії через те, що наслідування Марії в мемі *Свята Джавеліна/Saint Javelin* зачіпало релігійні почуття вірян і не могло, звісно, бути схвалене церквою, тому на зображенні муралу було зафарбовано німб, проте сам художній образ продовжує прикрашати будівлю міста, і він більше не містить прагматики образи щодо релігійних почуттів.

Хрематонім *Джавелін*, окрім мему *Saint Javelin*/Свята Джавеліна, породив й інші численні графічні й словесні мему, які також залучаємо для аналізу онімної потенції нових мілітарних назв, оскільки поділяємо думку дослідниці інтернет-мемів В. Неклесової, яка вважає, що назва інтернет-мему є пропріативом, адже «вона (назва інтернет-мему — М.Г.) містить всі ознаки, які властиві традиційним власним назвам: виділення з ряду інших, поляризація порівняно з іншими частинами лексичної системи, індивідуалізація та

ідентифікація» (Неклесова, 2017, с. 217). Меми як лінгвістичні одиниці розглядає також О. Кирилюк: «сформовані різними засобами образи найчастіше закріплюються за певними лексемами і переносяться від мозку до мозку саме завдяки використанню цих лексем, що й підкреслює мовну природу мему» (Кирилюк, 2019, с. 34)

Рис. 2. Відображення Святої Джавеліни на муралі в Києві, фото: The Village Україна, <https://www.the-village.com.ua/village/culture/culture-news/326331-nimb-na-murali-svyata-dzhavelina-zamalyuvati>

Крізь призму культурологічної оптики зрозумілим є мем «Шевченко з Джавеліном» (рис. 3–5), який не міг не постати в час, коли українці виборюють свою державу у війні з росіянами.

Рис. 3. Мем «Шевченко з Джавеліном», мал. О. Павлової,
https://gazeta.ua/articles/culture/_taras-grigorovich-iz-javelin-yak-ukrayinci-v-merezhi-vidznachayut-sevchenkivski-dni/1074687

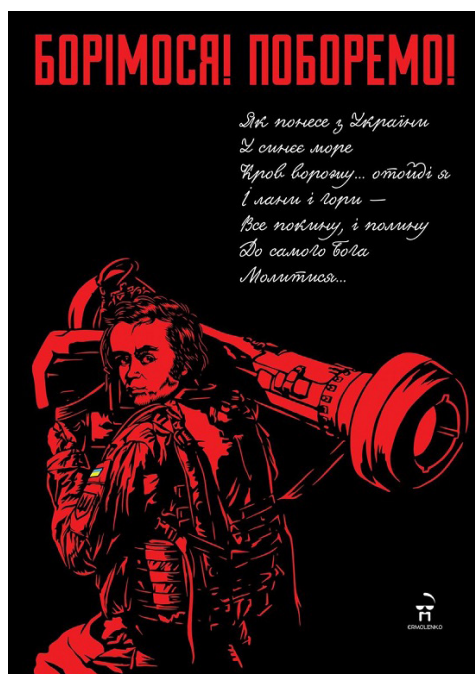

Рис. 4. Мем «Шевченко з Джавеліном», мал. А. Єрмоленка,
<https://procherk.info/news/7-cherkassy/108960-ukrayinski-hudozhniki-okrileni-shevchenkom-nanesli-vorogu-udar-na-kulturnomu-fronti>

Рис. 5. Мем «Шевченко з Джавеліном», мурал у м. Івано-Франківськ,
<https://kuryer.if.ua/tag/shevchenko-z-dzhavelinom/>

Культурна національна постать, символ українства Тарас Шевченко, який в українській культурі (численних переказах, легендах, навіть звертаннях-молитвах) є напівміфологічною фігурою, водночас давно став популярним культурним героєм різноманітних візуальних арт-проектів, плакатів, мемів, тож у цьому мемі поєдналися два пласти: *Шевченко* як символ національно-визвольної боротьби і *Джавелін* як новітній символ опору. Візуальний ефект мему (ідейний месидж «боротьби — перемоги») підкріплює цитата з поеми Т. Шевченка «Кавказ», у якій поет засуджує загарбницьку війну Російської імперії проти кавказьких народів і возвеличує національно-визвольну боротьбу, порівн.: «Боріться — поборете, вам Бог помагає!».

У відомій серії мемів «Love is...» («Кохання — це...») також з'явився мем із джавеліном: «Кохання — це... коли він дарує тобі *джавеліна*» (рис. 6); джавелін (а не діаманти, як в іншому відомому мемі) є найкращим подарунком для українських жінок у час війни. Написання слова *джавелін* з малої літери паралельно з великою вказує на перехід неологізму-хремотоніма (армоніма) в узус — широке вживання й повсякденну мовну практику, як відбулося свого часу з назвами хремотонімів *шмайсер*, *мерседес* тощо.

Спостерігаємо також процес апелятивізації унікальної власної назви зброї, оскільки слово *джавелін* мовці часто використовують для позначення 'потужної й водночас компактною зброї на плечі', достеменно не знаючи ані типу зброї, ані призначення, ані особливостей її використання й функціонування.

Рис. 6. Мем із серії «Love is...» («Кохання — це...») з мотивом Джавеліна, https://tvoemisto.tv/news/kohannya_tse_koly_vin_daruiet_tobi_dzhavelina_u_merezhi_poshyryuyut_kartynky_pro_viynu_i_lyubov_128679.html

До речі, в аналізованому мемі можна розгледіти певний «тілесний» аспект конотації слова *джавелін*, який чітко проявляється в іншому дещо обценному вислові — мемі «*Putin suck my Javelin*» (рис. 7), у якому лексема *Javelin* виступає як замітник лайливого табуйованого слова — відбувається евфемічне перейменування, що є, власне, ономасіологічним явищем і свідчить також про онімний потенціал хремотоніма *Javelin*.

Уважаємо, що виникнення численних асоціативних мемів (як і поява мемів, гасел із застосуванням прийомів мовної гри), у яких ужито хремотонім *Джавелін* (як також і меми з хремотонімом *Байрактар*, про що йтиметься далі) дає підстави сприймати їх як частину креативної ономастики, дослідження якої провадить Т. Космеда (2022).

Рис. 7. Плакат на мітингу «Putin suck my Javelin»,
<https://www.france24.com/en/live-news/20220316-javelin-anti-tank-missile-symbol-of-ukraine-s-resistance>

Хремотонім *Джавелін* зумовив появу імені-новотвору *Джавеліна/Джавелін* (рідше), про що дізнаємося з повідомлення Міністерства юстиції (поодинокі випадки називання зафіксовані якраз у I півріччі 2022 р. — на піку популярності культурних мемів про джавелін: імена *Ян Джавелін* та *Джавеліна* обрали для новонароджених хлопчика та дівчинки у Вінницькій області, у Києві). Цікаво, що президент США Байден, перебуваючи на фабриці Lockheed Martin в Алабамі, яка серед іншої зброї виробляє протитанкові ракети Javelin, розповів працівникам, що українські батьки називають своїх новонароджених *Джавелін* або *Джавеліна* через ефективність зброї (CBS News, 2022.05.03).

Антронім *Джавеліна* виникає внаслідок вторинної номінації як слово, семантично не пов'язане із хремотонімом *Джавелін* (назва зброї), а радше виходить з міфоніма *Свята Джавеліна*, порівн.: *Джавелін* (хремотонім) — *Свята Джавеліна* (міфонім) — *Джавеліна* (ім'я, антронім; див. рис. 8).

У вказаних дериватах відбуваються й морфологічні зміни, порівн.: назва зброї *Джавелін* — чол. р., назва міфічної істоти та жіночого імені *Джавеліна* — жін. р.

Рис. 8. Плакат на фотовиставці у Львові «Мама Людмила з донечкою *Джавеліною*», <https://www.pravda.com.ua/articles/2022/03/30/7335657/>

На утворенні такого антропоніма позначилися насамперед позамовні чинники — соціокультурні обставини: чимало українських дітей народжувалося (і досі народжується) під час російських ракетних та артилерійських обстрілів, у підвалах та станціях метро (навіть у Києві навесні 2022 р.), які переобладнані в лікарні й пологові будинки. Багато новонароджених малюків у теперішніх українських реаліях одразу є напівсиротами, оскільки батько загинув на фронті, воюючи за Україну, чи біженцями без дому, тому що повертатися з мамою немає куди — будинок зруйнували російські ракети, а можливо, й вщент знищили ціле місто/село. Навесні 2022 р. онім *Джавелін* (зброя), що вже став символом опору, у процесі називання дитини став символом життя — прагмонім (річ, назва зброї) породив ідеонім (культурне явище), зокрема антропонім. Зауважмо, що морфемна структура антропоніма *Джавеліна* відповідає принципам українського словотвору, а частина нового імені *-ліна* відсилає до таких усталених імен, як *Ліна* (повне ім'я), *Віталіна*, *Ангеліна*, *Кароліна*, *Поліна*. Особисті вподобання батьків щодо вибору імені часто не відповідають мовній нормі та культурній традиції, проте активно реагуючи на різні суспільні зміни, антропоніми містять прагматичну інформацію, що має важливе значення як для історії мови, так і для історії загалом. Як відзначив С. Вербич:

[...] серед мовних факторів, які окреслюють «обличчя» кожної власної назви, назвемо насамперед її відповідність сформованій мовній нормі, адже онім, як і будь-яке інше слово, є елементом мовної системи, утворюється і змінюється за її законами. З-поміж позамовних факторів першорядну роль відіграє рівень духовної і політичної культури суспільства, його національної свідомості, яке, власне, й формує свій іменник (як ймення — М.Г.) (Вербич, 2014, с. 16).

2.2. Байрактар

Байрактар ТБ2 (Тактичний Блок 2) (тур. Bayraktar TB2 (Taktik Blok 2) — ‘турецький ударний оперативно-тактичний середньовисотний безпілотний літальний апарат (БПЛА) з великою тривалістю польоту, здатний виконувати дистанційно керовані або автономні польоти’. За допомогою Байрактара ТБ2 було знищено багато командних пунктів російських військ, уражено техніку московського ворога. Назва хремотоніма *Байрактар ТБ2* (*Bayraktar TB2*) уже є епонімом, утвореним від прізвища турецького інженера й підприємця Сельчука Байрактара. Епонімічні назви — лінгвістично затребуваний засіб номінації, що часто використовується для найменування хремотонімів. Лексема *байрактар* (тур. *Bayraktar*) походить від перського слова, що буквально означає ‘прапорносець’. Це слово потрапило в сербську (*barjaktar*) й азербайджанську (*bayraqdar*) мови. Стрімко увірвалося це слово і в українську лексичну систему.

Крім вищезгаданих пісень, у яких неологізм *байрактар* фігурує разом із іншим неологізмом *джавелін*, лексема *Байрактар* актуалізована також у пісні Тараса Боровка «Байрактар», порівн.: «Зі сходу припхались до нас барани «Для восстановлення великої страны», Найкращий пастух баранячих отар — *Байрактар!*».

З’являється хремотонім *Байрактар* у мемах, зокрема в серії «Кохання — це...» з текстом: «Кохання це... ..заглядати йому через плече, щоб побачити, як *Байрактар* знищує колону русні» (рис. 9).

Зауважмо, що графічних і словесних мемів із назвою *Байрактар* виникло значно менше, ніж із армонімом *Джавелін*, популярності яких, вочевидь, сприяв мем-мерч *Свята Джавеліна*, хоча сам Байрактар ТБ2 був для українців не менш жаданим мілітарним засобом, як Джавелін. Проте хремотонім *Байрактар* продемонстрував більш жваве входження в узус, більш високу лексичну сполучуваність, також ширше функційно-стилістичне використання, ніж хремотонім *Джавелін*, у чому переконаємося далі. БПЛА Байрактар як ударна бойова літальна сила став символом перемоги, а відтак армонім *Байрактар* «влетів» в онімний простір, спричинивши динамічні процеси вторинної номінації та апелятивізації.

Рис. 9. Мем із серії «Love is...» («Кохання — це...») з мотивом Байракта, https://tvoemisto.tv/news/kohannya_tse_koly_vin_daruie_tobi_dzhavelina_u_merezhi_poshyryuyut_kartynky_pro_viynu_i_lyubov_128679.html

У 2022 році постало чимало соціальних проєктів, пов'язаних із цим літальним засобом, відповідно хрематонім *Байрактар* увійшов у назви соціальних ініціатив: «*Народний Байрактар*» (проєкт зі збору коштів для купівлі трьох безпілотників Bayraktar TB2 для потреб Збройних сил України); спортсмени проводили збір на «*футбольний байрактар*»; загальнонаціональні проєкти щодо збору коштів організовували в Литві й Польщі, відповідно й названі були *литовський байрактар* і *польський байрактар*. Бачимо, що відонімний апелятив *байрактар* (спостерігаємо аналогічний процес, як і з описаною вище апелятивізацією назви *джавелін*) здатний легко поєднуватися з іншими словами й утворювати нові найменування (оказіональні — як у назвах проєктів), демонструючи онімний потенціал.

У березні 2022 року розпочало трансляцію *Радіо Байрактар*, що позиціонує себе як радіо для кожного українця, який «воює, стоїть на блокпостах, лікує, рятує, готує, прибирає, возить, носить, гасить пожежі, співає, говорить, пише, молиться, чи просто тихо вірить в ЗСУ та Україну». Отже, для патріотично налаштованої слухачької аудиторії саме слово *Байрактар*

стало назвою-знаком, що втілила войовничий національний порив. На телебаченні постало гумористичне шоу *Байрактар news*, ведучі якого висміюють російського агресора й використовують гумор як зброю.

Українські виробники почали випускати іграшки-байрактари: дерев'яні суцільні й розбірні модельки байрактарів, пластикові та м'які фігурки, головоломки-пазли із зображенням байрактарів тощо. Крім того, БПЛА Байрактар ТВ2 перетворили на елемент української вишивки на традиційних сорочках-вишиванках, першими такими вишиванками в липні 2022 року вдостойли керівників компанії Ваукар Макіна, що виробляє легендарні безпілотники (Україна молода, 2022.07.21). Назву *Байрактар* отримали горілчані вироби та деякі види піци та ролів (їжа), різновид м'яких меблів — диван *Байрактар* та подушки *Байрактар* (предмет побуту), садовий набір для обробки дерев та інсектицидний засіб, є назва інтернет-магазину *Байрактар* (перелік товарів, найменованих *байрактар*, далеко неповний) — побутова мода швидко відреагувала на нове культурне мілітарне явище.

Уважаємо також, що цей милозвучний іншомовний неологізм став швидко модним словом в українській мові, оскільки він «звучить по-українському» (армонію *байрактар* співзвучний зі словом *байрак* — ‘яр, урвище, укрите лісом’, *байрак* також турецького походження). До речі, український художник Юрій Журавель обіграв слова з вірша Тараса Шевченка «За байраком байрак» з циклу «В казематі» і створив гумористичний малюнок «За Байрактаром Байрактар» з Шевченком і Байрактарами (рис. 8). У вірші Шевченка є такі рядки: «За байраком байрак, А там степ та могила»; у малюнку-плакаті Ю. Журавля напис: «За Байрактаром Байрактар, За Байрактаром Байрактар, А там смерть та могила!»

Трансформована цитата Т. Шевченка є результатом мовної гри, заміна лексичного компонента в цій цитаті актуалізує увагу реципієнтів з усталеного в мові слова *байрак* на неологізм *Байрактар*. Використання прийомів мовної гри значно підвищує ефективність впливу на реципієнта, оскільки нетрадиційне використання мовних одиниць відразу привертає увагу, активізуючи процеси мислення та сприймання. Мовознавиця Т. Космеда зауважує, що:

Мовна гра продукує інші, ніж в узусі й нормі, засоби вираження певного змісту, об'єктивує новий зміст при збереженні чи зміні старої форми. [...] щоб привернути увагу читачів (слухачів), необхідно зробити мову незвичною, позбавити її автоматизму. Для цього можна, наприклад, трансформувати відомі вислови, ужити оказіоналізми, поєднати різні стилі (наприклад офіційно-діловий і розмовний), обіграти внутрішню форму слова чи усталеного вислову, зіштовхнути різні граматичні форми і т. ін. Тобто мовна гра — це усвідомлене відхилення від літературної норми, коли адресант навмисно порушує чинні норми з конкретною метою, розрахованою на те, що адресат має дешифрувати це відхилення (Космеда, 2011, с. 139).

Рис. 8. Малюнок Ю. Журавля «За Байрактаром Байрактар,
https://gazeta.ua/articles/culture/_taras-grigorovich-iz-javelin-yak-ukrayinci-v-merezhi-vidznachayut-sevchenkivski-dni/1074687

У цій трансформації адресат навіть без графічного рисунка дешифрував змінену цитату, оскільки цитати з творів Шевченка є одними з найбільш відомих в українському культурному ареалі.

Від хрестоматіа *Байрактар* утворений антропонім *Байрактар* (Мін'юст зафіксував таке чоловіче ім'я для новонародженого хлопчика), цей номен побутує і як військовий позивний (антропонімний псевдонім) українських військовослужбовців у час теперішньої російсько-української війни.

Неологізм *байрактар* у переносному значенні ввійшов навіть у науковий соціолінгвістичний дискурс. Зокрема, у статті «Мова як «байрактар», мова як код» (промовиста назва статті — і з ономасіологічного, й із семасіологічного боку), присвяченій мовознавці Ларисі Масенко, її колеги зауважують:

А в Україні ж мова стала засобом спротиву, зброєю, своєрідним «байрактаром», що руйнує плани Кремля на поневолення й асиміляцію (Шумицька, Підкуймуха і Кісс, 2022).

Відбулося перефразування відомого крилатого вислову *слово* — *зброя* на фразему *мова* — *байрактар*. «Слово — зброя» — усталений метафоричний образ, що пронизує як етична настанова всю українську літературу (як голос колоніального й постколоніального дискурсу), наприклад, «Слово, моя ти єдина зброе!» (Леся Українка). А сама лексема *байрактар* — апелятив, утворений від оніма *Байрактар ТБ2* (назва зброї), що водночас є дериватом від антропоніма *Байрактар* (прізвище), — набула нового лексико-семантичного значення. Акцентуємо увагу на цьому мовному факті, оскільки він дещо «випадає» із загальних лінгвістичних спостережень — дослідники зазначали, що такі апелятиви мають погаслу образність і не набувають переносних значень:

Ніколи не мали додаткового стилістичного навантаження лексичні значення апелятивів, що утворилися за принципом суміжності від онімів й позначають назви конкретних предметів, речовин, тканин, напоїв, різноманітних одиниць вимірювання, термінів тощо: *боржомі* (назва води від грузинського ойконіма), *рокфор* (різновид гострого сиру з овечого молока від назви французького села), *бентлі* (марка легкового автомобіля класу «люкс» від прізвища англійського конструктора машин), *гіннес* (темне пиво від прізвища ірландського пивовара), *шмайсер* (німецький автомат часів Другої світової війни від прізвища німецького конструктора стрілкової зброї) та інші. З погляду дериватології, в указаних випадках у межах лексико-семантичного способу творення відбулася апелятивация, або процес, унаслідок якого не тільки змінилося лексичне значення похідного слова, а й відбувся перехід деривата з розряду пропріальної лексики до апелятивної (деонімізація власної назви), при цьому не виникають додаткові експресивно оцінні семи (Ковтюх, 2011, с. 50).

Справді, доволі комічно звучав би вислів «мова як шмайсер» чи «мова як калашников» (утворені за таким самим принципом від відпропріальних дериватів), а «мова як байрактар» уже прозвучало функційно вдало.

Ужито армонім *Байрактар* у назві статті «Від «Євшана» до «Байрактара»», присвяченій В. Горбачуку — засновникові філологічного факультету в Слов'янському педінституті, який також започаткував вихід мистецького альманаху «Євшан»:

Буйне Євшан-зілля гідно проростає в захисниках та захисницях Збройних Сил України, котрі боронять свою державу, швидко з науковою спритністю засвоївши нові інструкції до «Байрактарів», «Джевелінів», «Стінгерів», у волонтерах, що рятують інших ціною власного життя, у тих, хто приєднався до лав територіальної оборони, у вчителях, які проводять уроки з укриттів та бомбосховищ, у кожному, хто підтримує інформаційний, науковий фронт, хто рятує підприємства та архіви, у кожному, хто не байдужий та пам'ятає своє коріння (Від «Євшана» до «Байрактара», 2022).

Євшан-зілля — це чудотворна трава, що за легендою повертає людям пам'ять про рідну землю; Євшан — символ Батьківщини, переспіваний

у численних художніх творах, зрозумілий кожному українцю. Виникнення індивідуально-авторського (оказіонального) фразеологізму від *Євшана до Байрактара* (звернімо увагу, що в тексті статті перелічені також і «Джавеліні», і «Стінгери», але в назву автори ввели саме лексему *байрактар*) указує на те, що лексема *байрактар* увійшла в узус і набула додаткового значення — ‘захист’, ‘боротьба’, ‘опір’, відтак вислів від *Євшана до Байрактара* позначає ‘дієвий патріотизм’, ‘людину Слова (*Євшан*) і Чину (*Байрактар*)’.

3. ВИСНОВКИ

Отже, складний і бурхливий воєнний час спричинився до швидкого входження в узус мілітарної лексики, зокрема й мілітарних хремотонімів. Водночас таке швидке поширення й широке вживання нових пропріативів дає можливість дослідити шляхи засвоєння іншомовних онімів, їхнє місце в онімному просторі та продуктивність у сучасному процесі називання, емоційно-експресивне навантаження «тут і тепер», коли ще є живе відчуття й розуміння мовцями конотації нового оніма.

Підсумовуючи запропонований огляд особливостей функціонування хремотонімів на сучасному етапі, доходимо висновку, що армоніми *Джавелін* і *Байрактар* надзвичайно швидко пройшли шлях від новослова до загальноновживаного слова; також посіли вагоме місце в складній ієрархічній системі онімного простору, про що свідчить їхня загальновідомість, частотність уживання, функціонування в різних стилях мовлення (публіцистичному, науковому, розмовному, художньому).

Мова воєнного часу найактивніше конструюється не лінгвістичною наукою, а ЗМК, в останні роки — інтернет-комунікацією, яка й спричинилася до поширення досліджуваних хремотонімів, зокрема через інтернет-меми, що є також частиною онімного простору й мілітарного дискурсу.

Ономасіологічний підхід дав змогу дослідити продуктивність аналізованих хремотонімів у творенні нових онімів, відношення між мовними онімними одиницями в процесі їхнього становлення, а також соціокультурну зумовленість мотивів неонімінації.

Аналіз армонімів, окрім комунікативної й соціокультурної парадигми, пов'язаний також з аксіологічним аспектом, що проявилася в позитивній конотації відонімних дериватів (антропонімів), апелятивації (зокрема у переносному значенні апелятивів), — зброя (*Джавелін* і *Байрактар*) в руках своїх військових, а не ворога, є символом захисту, перемоги й життя.

За своїм призначенням хремотоніми *Джавелін* і *Байрактар* виконують функції пропріативів: виокремлювальну, номінативну, ідентифікувальну та

кумулятивну (соціокультурну), що дає змогу в перспективі вивчати армоніми як культурний код із багатьма мультидисциплінарними зв'язками; зрештою, навіть історію людства можна вивчати крізь призму найменувань зброї, можливо, найдавнішого створеного людиною артефакту.

Перспективу роботи вбачаємо в можливості подальшого детального дослідження армонінів та назв інших груп військових і воєнних найменувань.

ЛІТЕРАТУРА

- Абрамов, Р. (2013). Міжонімна омонімія (омонімія власних назв в сучасній українській мові) [Interonymic homonymy (homonymy of proper names) in the modern Ukrainian language]. *Записки з ономастики*, 16, 18–23.
- Вербиц, С. (2014). Трансформація українського онімного простору: внутрішньо- та поза-мовні чинники [Transformation of Ukrainian onymic space: intra- and extralingual factors]. *Мовознавство*, 2, 15–23. <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/183873>
- Від «Євшана» до «Байрактара»: Передне слово [From Yevshan to Bayraktar: Foreword]. (2022). *Горбачуківські студії*, 7, 4–5.
- Карпенко, О. (2008). Хремотонімічний фрейм та фантазії ономастів навколо нього [Chrematonymic frame and the fantasies of onomasts around it]. *Studia Slavistica*, 8, 169–176.
- Кирилюк, О. (2019). Мовна природа мему [Linguistic nature of a meme]. *Наукові записки НаУКМА. Мовознавство*, 2, 30–35. <https://doi.org/10.18523/2616-8502.2019.2.30-35>
- Ковтюх, С. (2011). Вплив переносних значення та вживання на морфологічну парадигматику іменників [Influence of figurative meanings and usage on the morphological paradigmatics of nouns]. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*, 96(2), 48–54. <http://dspace.cuspu.edu.ua/jspui/handle/123456789/2142>
- Космеда, Т. (2011). Мовна гра у системі лінгвістичних термінів [Language game in the system of linguistic terms]. *Культура слова*, 74, 137–141. <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/37157>
- Космеда, Т. (2022). Лінгвокреативна ономастика: Медійний образ Володимира Путіна в українському та російському дискурсі [Linguo-creative onomastics: The media image of Vladimir Putin in Ukrainian and Russian discourse]. *Onomastica*, 66, 219–231. <https://doi.org/10.17651/ONOMAST.66.15>
- Неклесова, В. (2017). Меми як частина онімного простору [Memes as a part of the onymic space]. *Записки з ономастики*, 20, 210–222. <https://doi.org/10.18524/2410-3373.2017.20.133817>
- Ткаченко, Г. (2017). Хремотоніми ХХІ ст.: власні назви ювелірних прикрас [Chrematonyms of the 21st century: proper names of jewelry]. *Записки з ономастики*, 20, 255–261. <https://doi.org/10.18524/2410-3373.2017.20.133864>
- Ткаченко, Г. (2018). Глосарій основних ономастичних та когнітивних термінів [Glossary of the major onomastic and cognitive terms]. *Записки з ономастики*, 21, 208–214. <https://doi.org/10.18524/2410-3373.2018.21.155194>
- Шумицька, Г., Підкуймуха, Л., Кісс, Н. (2022, 14 листопада). Мова як «байрактар», мова як код: до ювілею соціолінгвістки Лариси Масенко [Language as a «bairaktar», language as a code: to the anniversary of the sociolinguist Larisa Masenko]. *Радіо Свобода*. <https://www.radiosvoboda.org/a/larysa-masenko-ukrayinska-mova/32126052.html>

REFERENCES (TRANSLITERATION)

- Abramov, R. (2013). Mižonimna omonimiâ (omonimiâ vlasnih nazv v sučasnij ukrains'kij movi) [Interonymic homonymy (homonymy of proper names) in the modern Ukrainian language]. *Zapiski z onomastiki*, 16, 18–23.
- Karpenko, O. (2008). Hrematonimičnij frejm ta fantazii onomastiv navkolo n'ogo [Chrematonymic frame and the fantasies of onomasticians around it]. *Studia slovakistica*, 8, 169–176.
- Kiriljuk, O. (2019). Movna priroda memu [Linguistic nature of a meme]. *Naukovi zapiski NaUKMA. Movoznavstvo*, 2, 30–35. <https://doi.org/10.18523/2616-8502.2019.2.30-35>
- Kosmeda, T. (2011). Movna gra u sistemii lingvističnijh terminiv [Language game in the system of linguistic terms]. *Kul'tura slova*, 74, 137–141. <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/37157>
- Kosmeda, T. (2022). Lingvokreativna onomastika: medijnij obraz Volodimira Putina v ukrains'komu ta rosij's'komu diskursi [Linguo-creative onomastics: The media image of Vladimir Putin in Ukrainian and Russian discourse]. *Onomastica*, 66, 219–231. <https://doi.org/10.17651/ONOMAST.66.15>
- Kovtuh, S. (2011). Vpliv perenosnih značennâ ta vživannâ na morfoloģičnu paradigmatiku imennikiv [Influence of figurative meanings and usage on the morphological paradigmatics of nouns]. *Naukovi zapiski: Filologični nauki (movoznavstvo)*, 96(2), 48–54. <http://dspace.cuspu.edu.ua/jspui/handle/123456789/2142>
- Neklesova, V. (2017). Memi âk častina onimnogo prostoru [Memes as a part of the onymic space]. *Zapiski z onomastiki*, 20, 210–222. <https://doi.org/10.18524/2410-3373.2017.20.133817>
- Šumic'ka, G., Pidkujmuha, L., Kiss, N. (2022). Mova âk «bajraktar», mova âk kod: do ũvileũ sociolingvistki Larisi Masenko [Language as a «bairaktar», language as a code: to the anniversary of the sociolinguist Larisa Masenko]. *Radio Svoboda*. <https://www.radiosvoboda.org/a/larysa-masenko-ukrayinska-mova/32126052.html>
- Tkačenko, G. (2017). Hrematonimi XXI st.: vlasni nazvi ũvelirnih prikras [Chrematonyms of the 21st century: proper names of jewelry]. *Zapiski z onomastiki*, 20, 255–261. <https://doi.org/10.18524/2410-3373.2017.20.133864>
- Tkačenko, G. (2018). Glosarij osnovnih onomastičnijh ta kognitivnijh terminiv [Glossary of the major onomastic and cognitive terms]. *Zapiski z onomastiki*, 21, 208–214. <https://doi.org/10.18524/2410-3373.2018.21.155194>
- Verbič, S. (2014). Transformaciâ ukrains'kogo onimnogo prostoru: vnutrišn'o- ta pozamovni činniki [Transformation of Ukrainian onymic space: intra- and extralingual factors]. *Movoznavstvo*, 2, 15–23. <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/183873>
- Vid «Ėvšana» do «Bajraktara»: Perednê slovo [From Yevshan to Bayraktar: Foreword]. (2022). *Gorbačukivs'ki studii*, 7, 4–5.

SUMMARY

THE JAVELIN AND BAYRAKTAR CHREMATONYMS IN MODERN UKRAINIAN MILITARY DISCOURSE: SEMANTICS, PRAGMATICS AND FUNCTIONAL LOAD

The Russian–Ukrainian war entered every Ukrainian home and this is reflected in the daily military discourse. Many new military lexemes, including numerous chrematonyms, have appeared in the speech of every Ukrainian. One of the most popular words of the Ukrainian military discourse in 2022 emerged from this class of proper names — the chrematonyms *Javelin* and *Bayraktar*, the semantics, pragmatics and functional load of which are analyzed in this study. The relevance of this

work is determined by the fact that the phenomenon of chrematonymy is understudied and consists in a new anthropocentric approach to the study of the chrematonymy problem. The purpose of the article is to investigate the functioning of the specified proper names of weapons, to reveal their culturally informative cumulateness, onymic potential and axiological possibilities in neonomination. It has been proven that the chrematonyms *Javelin* and *Bayraktar* turned from neologisms to commonly used words in a short time; they also occupied an important place in the system of onymic area, which is evidenced by their common knowledge, frequency of use, functioning in various styles of speech, Internet memes, and pop culture. The onomasiological approach made it possible to find out the productivity of the analyzed chrematonyms in the creation of new onyms, the relationship between onymic units in the process of their formation, as well as the socio-cultural determination of neonomination and appellativeization of proper names (de-onymization). It was established that the analyzed military chrematonyms are a source for the creation of new onyms (in particular, anthroponyms) as a result of a positive connotation caused by extralingual socio-cultural factors. A linguistic-cultural approach to chrematonyms opens up the perspective of studying the names of weapons as a cultural code, because weapons are one of the oldest artifacts created by man.

Keywords: chrematonym, aronym (names of weapon), military discourse, meme, neonomination